

Anna Szelaǳ-Sikora, Sylwester Tabor, Michał Cupiał

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

POTENCJAŁ PRODUKCYJNY GOSPODARSTW ZRZESZONYCH W GRUPACH PRODUCENCKICH WEDŁUG EKOLOGICZNEGO I KONWENCJONALNEGO SYSTEMU PRODUKCJI¹

*PRODUCTION POTENTIAL OF FARMS GROUPED ACCORDING
TO THE PRODUCER GROUP AS WELL AS CONVENTIONAL
AND ORGANIC PRODUCTION SYSTEM*

Słowa kluczowe: produkcja rolnicza, grupy producentów rolnych, bilans nadwyżki bezpośredniej, rolnictwo ekologiczne

Key words: agricultural production, agricultural producer groups, the balance of gross margin, organic farming

Abstrakt. Przeprowadzono analizę potencjału produkcyjnego gospodarstw zrzeszonych w grupach producenckich ukierunkowanych na produkcję mleka. Badaniami objęto dwie grupy gospodarstw, tj. produkujące w systemie rolnictwa ekologicznego oraz konwencjonalnego w latach 2012-2013. W grupie gospodarstw ekologicznych obsada inwentarza żywego była niższa o 0,39 DJP/ha UR niż w drugiej grupie. W konsekwencji niższa była wartość wskaźnika nadwyżki bezpośredniej o 3,15 tys. zł/ha UR, przy różnicy ponoszonych nakładów bezpośrednich wynoszącej 1,43 tys. zł/ha UR.

Wstęp

Wyniki badań wielu autorów wskazują, że wstąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) spowodowało za sobą zmiany w polityce i gospodarce w sektorze rolnym [Kowalski 2008, Lorencowicz 2008, Lorencowicz, Cupiał 2012]. Gospodarka wolnorynkowa narzuca producentom rolnym coraz wyższe wymagania jakościowe i ilościowe dostarczanych produktów. Indywidualny producent rolny ma trudności, aby sprostać tym wymogom [Prusak, Tabor 2010]. Wspólne działanie pozwala wzmocnić pozycję na rynku, poprawić ekonomiczną efektywność gospodarowania oraz dostosować produkcję do wymagań odbiorców. Podejmowanie wspólnych działań przez producentów rolnych jest perspektywiczne i stanowi szansę dla rozwoju polskiego rolnictwa ekologicznego, gdyż umożliwia uzyskanie minimum ekonomicznego. Subwencje unijne skierowane do rolnictwa ekologicznego są duże, co skłania rolników do działalności ekologicznej, co często kończy się bardzo ekstensywnym gospodarowaniem ukierunkowanym na pozyskanie wspomnianych funduszy [Szelaǳ-Sikora 2011]. Obok takich gospodarstw istnieją jednak i te, które są zainteresowane prowadzeniem rentownej produkcji towarowej. To właśnie dla tych gospodarstw zrzeszanie się w zorganizowane grupy stanowi szansę na poprawę warunków gospodarowania.

Material i metodyka badań

Celem badań była ocena potencjału produkcyjnego wyrażonego wskaźnikiem nadwyżki bezpośredniej gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka i zrzeszonych w dwóch grupach producenckich (GP). Czynnikiem różniącym dwie badane grupy gospodarstw był system prowadzonej produkcji rolniczej. W jednej z przyjętych do badań grup gospodarstw prowadzona była produkcja ekologiczna, a w drugiej produkcja tradycyjna. Dla realizacji celu istotne było wykazanie ewentualnych różnic wartości obliczonych wskaźników w zależności od systemu

¹ Artykuł opracowano w ramach projektu nr N313 759040 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauk.

produkcji. Tym samym dążono do uzyskania odpowiedzi na pytanie: na ile potencjał produkcji ekologicznej (w związku z obowiązującymi zasadami często ekstensywnej) różni się od potencjału gospodarstw konwencjonalnych. Przyjmując do badań gospodarstwa zrzeszone w GP założono, iż są to gospodarstwa towarowe, działające na porównywalnych rynkach zbytu. Badania przeprowadzono w latach 2012-2013 w formie wywiadu kierowanego. Zebrane dane źródłowe posłużyły do obliczenia przyjętych wskaźników produkcyjnych.

Aby zrealizować przyjęty cel pracy, jako wskaźniki charakteryzujące potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych przyjęto: strukturę użytkowania ziemi, obsadę inwentarza żywego oraz nadwyżkę bezpośrednią uzyskaną z powierzchni jednego hektara, obliczoną według metodyki Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ-PIB) [Skarzyńska i in. 2010].

Wyniki badań

Do badań przyjęto dwie GP ukierunkowane na produkcję mleka. Pierwsza grupa zrzeszała 15 gospodarstw rolnych z woj. podkarpackiego, produkujących według zasad rolnictwa ekologicznego. Drugą grupę tworzyło 6 gospodarstw rolnych z województwa śląskiego, produkujących w sposób tradycyjny. Zgodnie z zasadami tworzenia GP dochód z produktu lub grupy produktów, ze względu na które grupa została powołana, musi stanowić min. 50% dochodów danego gospodarstwa zrzeszonego w GP. Można więc przyjąć, iż objęte badaniami GP są gospodarstwami towarowymi, regularnie dostarczającymi swoje produkty na rynek zbytu. Analizując potencjał produkcyjny badanych obiektów w pierwszej kolejności dokonano porównania posiadanych zasobów użytków rolnych. Stwierdzono, iż w grupie gospodarstw tradycyjnych średnia powierzchnia dla jednego gospodarstwa (57,3 ha UR) była ponaddwukrotnie większa niż w grupie gospodarstw ekologicznych (25,8 ha UR). W obu przypadkach w strukturze użytkowania ziemi dominowała powierzchnia użytków zielonych, stanowiących podstawowe źródło paszy dla krów melcznych. Produkcja roślinna w pierwszej grupie odbywała się na średniej powierzchni 25,8 ha, z czego aż 24,7 ha to użytki zielone, a tylko 0,9 ha zajmowały uprawy zbóż. Pozostały niewielki odsetek to obszar uprawy roślin okopowych (tab. 1). W przypadku gospodarstw konwencjonalnych istotną rolę odgrywała produkcja roślin pastewnych. Jak wynika z danych, średnio na powierzchni 13,0 ha uprawiano kukurydzę na zielonkę z przeznaczeniem na kiszonkę.

Średnia obsada inwentarza żywego dla grupy ekologicznych wynosiła 0,73 DJP/ha UR, tym samym zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego nie przekraczała dopuszczalnej wartości 1 DJP/ha UR. W przypadku drugiej grupy odnotowano obsadę na poziomie 1,12 DJP/ha UR. W obu grupach odnotowano także niewielkie stada drobiu, użytkowane w celu samozaopatrzenia gospodarstw domowych.

Tabela 1. Średnia powierzchnia użytków rolnych w badanych grupach producenckich 2012-2013
Table 1. The average area of arable land in the analyzed agricultural producer groups 2012-2013

Wyszczególnienie/Specification	Średnia powierzchnia w grupach gospodarstw/ Average area in farm groups [ha]	
	ekologiczna/ organic	konwencjonalna/ conventional
Grunty orne, w tym pod zasiewami/ Arable land in this in cultivation:		
– zboża/cereals	1,09	19,12
– okopowe/root	0,93	6,08
– pastewne/fodder	0,15	0,10
	–	13,00
Użytki zielone/Grassland	24,70	38,08
Sady i plantacje/Orchards and plantations	–	0,07
Użytki rolne/Farmland	25,79	57,27

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Wskaźnikiem wyjściowym w bilansie nadwyżki bezpośredniej jest produkcja końcowa brutto, na którą w badanych obiektach składały się produkcja roślinna oraz zwierzęca. W gospodarstwach należących do grupy podmiotów konwencjonalnych jej średnia wartość wynosiła 8,88 tys. zł/ha UR i dwukrotnie przewyższała tę uzyskaną w gospodarstwach ekologicznych. W strukturze produkcji końcowej w obu grupach dominowała produkcja zwierzęca, której udział wynosił: 61,5% dla pierwszej grupy i 71,5% dla drugiej (tab. 3).

Gospodarstwa ekologiczne ponosiły głównie nakłady bezpośrednie surowcowe własne. Średnia wartość tych nakładów łącznie w produkcji roślinnej i zwierzęcej wynosiła tylko 1,37 tys. zł/ha UR. Koszty bezpośrednie były generowane głównie przez pasze własne, wycenione po tzw. kosztach własnych. Wśród nakładów z zakupu najczęściej występowały: leczenie, inseminacja i dodatki mineralne (tzw. lizawki). W grupie producentów konwencjonalnych przeważały nakłady ponoszone na produkcję zwierzęcą, które łącznie (własne i z zakupu) były prawie dwukrotnie wyższe niż w grupie gospodarstw ekologicznych. Jak wynika danych w drugiej grupie nakłady w produkcji roślinnej ponoszono przede wszystkim na zakup nawozów mineralnych (0,70 tys. zł/ha UR). Była to pozycja nakładów, która w gospodarstwach ekologicznych nie występowała, skąd w obrębie porównywanych grup producenckich w poziomie ponoszonych nakładów wystąpiła istotna różnica – wynosząca aż 0,55 tys. zł/ha UR.

Tabela 3. Bilans nadwyżki bezpośredniej
Table 3. Balance of gross margin

Wyszczególnienie/Specification	Nadwyżka bezpośrednia w grupach [tys. zł/ha UR]/Gross margin in groups [thous. PLN/ha AL]	
	ekologiczna/organic	konwencjonalna/conventional
Produkcja końcowa brutto, w tym/Production of the final gross, in this:	4,40	8,88
– roślinna/crop	1,69	2,51
– zwierzęca/animals	2,71	6,37
Nakłady surowcowe bezpośrednie, w tym w produkcji/Direct outlays, in this in production:	1,53	2,96
– roślinnej własne/own crop	0,10	-
– roślinnej z zakupu/crop with the purchase	0,05	0,72
– zwierzęcej własne/in other animal	1,27	0,92
– zwierzęcej z zakupu/in animal with the purchase	0,11	1,32
Nadwyżka bezpośrednia, w tym z produkcji/The total value of direct surplus in this from production:	3,59	6,74
– roślinnej/of crop	1,54	1,79
– zwierzęcej/from animal	1,33	4,13
Dopłaty bezpośrednie, dopłaty do produkcji ekologicznej/Direct subsidies, subsidies for organic production	0,72	0,82

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Tabela 2. Średnia obsada inwentarza żywego w badanych grupach producenckich
Table 2. Average density of livestock producers in the study groups

Gatunek/Species	Średnia obsada inwentarza w grupach [DJP/ha UR]/Average density of livestock in groups [LU/ha AL]	
	ekologiczna/organic	konwencjonalna/conventional
Bydło/Cattle	0,72	1,12
Drób/Poultry	0,005	0,001
Razem/Total	0,73	1,12

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Różnica pomiędzy produkcją końcową a poniesionymi nakładami bezpośrednimi wskazuje na poziom uzyskanej nadwyżki bezpośredniej. Dla dokładnego jej przedstawienia w bilansie wyszczególniono uzyskane do produkcji unijne subwencje. Gospodarstwa niestosujące się do zasad rolnictwa ekologicznego generują prawie dwukrotnie wyższą wartość nadwyżki bezpośredniej w porównaniu do gospodarstw ekologicznych. Różnica wartości obliczonego wskaźnika nadwyżki bezpośredniej pomiędzy badanymi grupami wynosiła 3,15 tys. zł/ha UR. Analizując średnie wartości pozyskiwanych do produkcji unijnych subwencji stwierdzono, że różnice nie były wysokie i mieściły się w przedziale 0,72-0,82 tys. zł/ha UR. Wynika to z zasad przyznawania dopłat bezpośrednich do produkcji ekologicznej, które w dużym stopniu determinowane są strukturą uprawy. Dominująca powierzchnia użytków zielonych w gospodarstwach ekologicznych przy ograniczonej uprawie zbóż jest mniej opłacalna z punktu widzenia dopłat. W odniesieniu do GP zrzeszającej gospodarstwa towarowe nie był to główny czynnik skłaniający rolników do stosowania się do zasad rolnictwa ekologicznego. Stosowanie się do takich zasad sprawia, iż potencjał produkcyjny tych obiektów jest niższy od przyjętej grupy porównawczej.

Podsumowanie

Ze względu na potencjał gospodarstw rolniczych, wśród korzyści z prowadzenia działalności rolniczej w ramach GP można wymienić m.in.: ograniczenie liczby pośredników, wyższe jednostkowe przychody członków, wyższe ceny za jednolity i dobry jakościowo produkt, terminowość, możliwość prowadzenia wspólnych inwestycji, wspólne przygotowanie partii produktów, wspólna promocja produktów, wymiana doświadczeń technologicznych i informacji rynkowej. Zawężając zagadnienie potencjału gospodarstw do potencjału produkcyjnego, na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że zależy on głównie od posiadanych zasobów użytków rolnych oraz wielkości stada. W ujęciu jednostkowym w grupie gospodarstw ekologicznych obsada inwentarza żywego była niższa o 0,39 DJP/ha UR, w konsekwencji wartość wskaźnika nadwyżki była niższa o 3,15 tys. zł/ha UR, przy równicy ponoszonych nakładów bezpośrednich wynoszącej 1,43 tys. zł/ha UR. Mniej korzystne wartości obliczanych wskaźników w grupie gospodarstw ekologicznych pozwalają jednak wnioskować, iż prowadzenie produkcji ekologicznej (w tym przypadku zwierzęcej ukierunkowanej na produkcję mleka) może być opłacalne i stanowić podstawę utrzymania rodziny bez konieczności dywersyfikacji źródeł dochodów. Konieczność prowadzenia niemal ekstensywnej produkcji, zgodnej z założeniami produkcji ekologicznej, jest częściowo rekompensowana przez wyższe dopłaty unijne. Przeprowadzony bilans nadwyżki bezpośredniej wykazał, że poziom dopłat o łącznej średniej wartości 0,72 tys. zł/ha UR, przy średnich zasobach ziemi wynoszących 25,79 ha, w skali roku zwiększa budżet gospodarstwa o ok. 18,5 tys. zł/gosp., tj. 1,5 tys. zł miesięcznie.

Literatura

- Kowalski S. 2008: *Wykorzystanie środków pomocowych UE do modernizacji gospodarstw rolnych*, Inż. Rol., nr 5(103), s. 15-20.
- Lorencowicz E., Cupiał M. 2012: *Wpływ dotacji unijnych na koszty eksploatacji maszyn rolniczych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIV, z. 7, s. 81-86.
- Lorencowicz E. 2008: *Zmiany w wyposażeniu technicznym wybranych gospodarstw rolnych po przystąpieniu Polski do UE*, Inż. Rol. nr 5(103), s. 73-79.
- Prusak A., Tabor S. 2010: *Influence of Land Resources and Labour on Agricultural Productivity in Poland and In Selected Polish Farms*, DSM Bussines Review, vol. 2, nr 1, s. 113-136.
- Skarżyńska A., Goraj L., Ziętek I. 2005: *Metodologia SGM 2002 dla typowych gospodarstw rolnych w Polsce*, Wyd. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szeląg-Sikora A. 2011: *Uwarunkowania subwencjonowania rolniczej produkcji ekologicznej w okresie akcesyjnym 2007-2013*, Inż. Rol., nr 7(132), s. 163-169.

Summary

The paper analyzes the production potential of farms associated in producer groups aimed at the production of milk. The study involved two groups, ie, the system produces organic and conventional. In terms of the individual in the group of organic livestock density was lower by 0.39 LU/ha AL from the second control group, as a consequence of the surplus value of the index was lower by 3.15 thousand PLN/ha AL (with a difference of direct outlays 1.43 thousand PLN/ha AL).

Adres do korespondencji
dr inż. Anna Szelaǵ-Sikora, dr hab. inż. Sylwester Tabor, prof. UR, dr. Michał Cupiał
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłataja w Krakowie
Instytut Inżynierii Rolniczej i Informatyki
ul. Balicka 116 b, 30-149 Kraków
tel. (12) 662 46 18, 662 46 20
e-mail: anna.szelaǵ-sikora@ur.krakow.pl,
sylwester.tabor@ur.krakow.pl,
michal.cupial@ur.krakow.pl